

інформацію. Відзначимо, що до друкованого видання додається компакт-диск з електронною версією усіх матеріалів, а також спеціально відзнятими відеороліками-презентаціями кількох яскравих прикладів традицій добросусідства Одещини.

Помітно бажання авторського колективу та упорядників збірки зробити її знаряддям сприяння розвитку міжетнічної толерантності та терпимого співіснування багатонаціонального населення регіону. Творці збірки доволі оптимістично дивляться в майбутнє, яке буде покращене завдяки їхнім зусиллям. В збірці прокреслено шляхи практичного використання матеріалів, зібраних авторами, намічено довгострокову програму підвищення рівня толерантності в регіоні, зроблено

припущення про можливість використання висновків дослідження для аналізу українських реалій в цілому. Важливо, що Одеський регіон не представлений як унікальний, отже за умови успішної реалізації програм авторів збірки розроблені схеми зможуть бути використані для вирішення питань інших регіонів. Приваблює саме оптимістичний настрій упорядників збірки, які впевнені в можливості вирішення навіть цивілізаційних конфліктів. Автор цих рядків зовсім не є таким вже оптимістом, як творці збірки. Мабуть, саме тому запрошення до розмови, яке виходить з вуст людини, що не йде в фарватері позицій упорядників книги, постає найбільш цінним та є справжнім визнанням значущості подібної ініціативи.

Анатолій Климов (м. Луганськ)

Вартісний внесок до літератури про Луганськ

Рец. на кн.: *Луганск. Страницы истории. Конец XVIII – начало XX века: Сборник / Под общ. ред. Приколоты О. В., Скворцовой Л. Д. – Луганск: Полиграфический центр «Максим», 2012. – 496 с.: илл.*

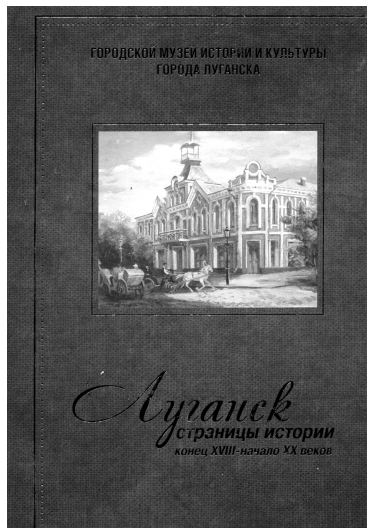
Література з історичного краєзнавства збагатилася цікавим виданням з історії Луганська – обласного центру на сході України. Привертає увагу, перш за все, жанр цього видання: історичні події та факти від 1753 до 1917 року подано у формі своєрідного історичного календаря. Це дало змогу авторам (основою авторського колективу є співробітники музею історії і культури міста Луганська), розповідаючи про кожен рік історії міста, окремо додати витяги із джерел, частина яких уводиться в обіг уперше, а також біографічні довідки про осіб, котрі, завдяки своїй діяльності, посіли чільне місце в цій багатій на події історії. Усі розповіді-сюжети ілюстровано, у книзі загалом уміщено понад 300 ретельно підібраних різноманітних ілюстрацій – світлин, малюнків, схем, планів, документів тощо.

Розповідь про історію міста автори починають із сербської колонізації, створення Слов'яносербії, виникнення села Кам'яний Брід (зараз це один з районів міста – Кам'янобрідський) і

заснування в 1795 р. Луганського ливарного заводу, що започаткував металургійну промисловість України. На ньому виготовлялися різні гармати та снаряди до них, які застосовувалися під час війни з Наполеоном у 1812 р., Кримської війни 1853-1856 рр. Під час останньої робота на заводі йшла цілодобово, чисельність працюючих збільшилася в 4 рази. «Цей час, – писав провідний гірничий інженер країни Котляревський, – був блискучою епохою діяльності заводу, тривалість облоги Севастополя багато в чому зобов'язана йому» (с. 184). Додамо, що продукцією заводу було також художнє литво та побутові речі. Так, у 1809 р., коли відзначалося

століття Полтавської битви, виготовлено величний монумент Слави, встановлений у Полтаві (с. 109-110), у 1849-1850 рр. виготовлено і встановлено в Полоцьку пам'ятник-каплицю на честь перемоги над Наполеоном (с. 115-117).

Луганський завод став центром розвитку промисловості краю, при ньому було побудовано

першу вугільну копальню Росії, у його домні вперше в країні витолено чавун на кам'яновугільному паливі – коксі, вперше в імперії побудовано паровий молот, у 1823 році відкрито гірничозаводську школу, зразковий мінералогічний кабінет, бібліотеку, у 1837 році – першу в Донбасі метеорологічну станцію, у 1866 р. – пудлінгову фабрику, на якій уперше в Росії за допомогою кам'яного вугілля здійснювалася переробка чавуну на сталь (с. 216).

Тут почав працювати перший заводський шпиталь; лікарями в ньому були Іван Якович Ратч і Йоганн Християн Даль, данець за походженням, котрий на заводі прийняв присягу “на вічне російське підданство” (с. 66). Тут у нього народився син – майбутній доктор медицини, літератор і видатний лексикограф, автор відомого словника, Володимир Даль (Козак Луганський).

У книзі містяться розлогі біографічні матеріали про зачинателів заводу: очільника Чорноморського адміралтейства віце-адмірала Миколу Семеновича Мордвінова, котрий ініціював будівництво; видатного організатора гірничозаводської справи Росії другої половини XVIII ст., президента Берг-колегії Михайла Федоровича Соймонова, котрий доклав чимало зусиль до створення підприємства; будівничого і першого директора заводу Карла Гаскойна; його наступників – Якова Християновича Нільса, Густава Гесса де Кальве (він до того ж був доктором філософії, музикознавцем, композитором, першим журналістом Донецького краю), Івана Васильовича Ільїна, Євграфа Петровича Ковалевського (видатний геолог і гірничий інженер, він здійснив перше велике дослідження будови надр Донбасу, його корисних копалин, створив геологічну мапу басейну; коли в 1858 р. його призначили міністром народної освіти, сприяв зняттю заборони на друк «Кобзаря» Тараса Шевченка (с. 150), Федора Павловича Мевіуса, Федора Івановича Фелькнера, Миколи Терентійовича Летуновського, Аполлона Федоровича Мевіуса (у подальшому він працював у Харківському технологічному інституті професором першої в Україні кафедри металургії, створеної за його сприяння), Іліодора Федоровича Фелькнера (він, до речі, був провідним фахівцем Росії в галузі металообробних верстатів, письменником, філософом, астрономом).

У 1887 р. Луганський ливарний завод було закрито, а в 1893 р. на його місці закладено патронний завод. Автори розповідають про будівництво підприємства, яке здійснювалося під

керівництвом полковника Клавдія Єгоровича Кабалевського (діда відомого радянського композитора, педагога, народного артиста СРСР Дмитра Кабалевського). За два роки з використанням передових технологій того часу «на місці старих руїн зведено будівлі з усіма новітніми пристроями» (с. 284): пароводяним опаленням, вентиляцією, водогоном, каналізацією, електрикою (у місті електростанція з'явилася лише в 1913 р.), телефонним зв'язком тощо. Цехи обладнали 380 верстатами кращих вітчизняних і закордонних виробників.

Вельми цікавий матеріал вміщено про заснований у 1896 р. німецьким промисловцем Густавом Гартманом паровозобудівний завод, який на початку XX ст. за своїми виробничими потужностями не поступався провідним паровозобудівним заводам Росії – Брянському та Путиловському (с. 319), а також про інші підприємства, побудовані наприкінці XIX – на початку XX ст.: спиртоочисний, пивоварний, емальовальний, трубний заводи, прядильно-ткацьку фабрику. Швидкий економічний розвиток зумовив значне збільшення населення міста: за перше десятиліття XX ст. його чисельність зросла в три рази, до 61,4 тис. жителів, за темпами приросту населення Луганськ серед міст Російської імперії посідав тоді третє місце після Баку і Катеринослава.

Окремі оповіді присвячено духовенству і храмовому будівництву в місті (з 1882 р. селище Луганський Завод з приєднанням до нього Кам'яним Бродом стало повітовим містом Луганськ), зокрема, йдеться про історію Успенської, Казанської, Преображенської церков, Миколаївського собору. У книзі вміщено змістовний матеріал про купецтво та його діяльність, історію розвитку луганських залізниць, архітектуру (зокрема, цікавий сюжет про міського архітектора початку XX ст. Федора Федоровича Булацеля), організацію поліційної служби, систему управління містом. Висвітлено діяльність першого міського голови Миколи Петровича Холодиліна та його наступників Володимира Івановича Вербовського і Миколи Сергійовича Васньова, а також предводителя дворянства Слов'яносербського повіту (центром якого був Луганськ) у 1890–1917 рр. Сергія Михайловича Ільєнка.

Чимало уваги приділено історії будівництва і функціонування земської лікарні – до 1913 р. це був добре обладнаний лікувальний заклад, що славився такими лікарями, як хірург К. К. Скворцов, акушерка Є. Є. Скворцова, дитячий лікар

М. М. Агішев. Початкову, середню, загальну і спеціальну освіту можна було здобути в різних навчальних закладах: парафіяльних школах, казенних чоловічій і жіночій гімназіях, приватних жіночих гімназіях Катерини Чвалинської, Раїси Воскресенської (з 1916 р. – Катерини Локтюшевої), чоловічій прогімназії Онисифора Бондаря, торговельній школі, приватному семикласному комерційному училищі Людмили Васньової, Донецькому нижчому технічному залізничному училищі.

Культурне життя подано сюжетами про гірично-комерційний клуб, кінематограф, міську громадську бібліотеку, музей тощо. Кілька сторінок присвячено відомому радянському поетові, лауреату Державної премії СРСР Михайлові Матусовському, який народився в Луганську в 1915 році. Тут пройшли його дитинство та

юнацькі роки; у 1987 році йому присвоєно звання почесного громадянина міста.

Не залишилися поза увагою авторів і діяльність у місті соціал-демократів, таких відомих постатей, як К. Є. Ворошилов та О. Я. Пархоменко, події російської революції 1905–1907 рр., участь городян у Першій світовій війні.

На жаль, видання не позбавлене недоліків. Авторам слід було б з позицій сьогодення та сучасних досягнень української історичної науки переосмислити деякі події початку ХХ ст., більш ретельно відредагувати текст і не обмежувати хронологічну межу початком минулого століття. Але в цілому це не знижує цінність роботи, адресованої учителям, студентам, краєзнавцям, усьому загалові тих, хто цікавиться регіональною історією.

Василь Делеган (м. Ужгород)

Репліка читача з приводу однієї версії, або

Як московський професор мимоволі підвів ужгородського

Рец. на кн: Мазурок О. Орест Сабов та його книга про угорських русинів. – Ужгород: Карпатська вежа, 2011. – 468 с.

Завдяки люб'язності автора ми нещодавно отримали можливість ознайомитися з новою працею поважного науковця, доктора історичних наук, професора О. С. Мазурка, обіцяною ще в процесі її підготовки до друку. У книзі, як зазначено в авторській анотації, йдеться про уродженця с. Драгово, що на Хустщині, Ореста Сабов (1867-194?), русинофіла проугорської орієнтації, людину непростой долі, який сто років тому видав у Будапешті книгу про угорських русинів і про яку нині мало хто знає. Постать О. Сабов як громадсько-політичного діяча досить часто згадується до 1939 р., після чого про нього майже нічого не відомо, навіть рік його смерті. На основі документів і матеріалів автор книги запропонував читачам свою версію життя і діяльності О. Сабов після 1939 р. (підкреслення – авт.).

Далі в анотації йдеться про те, що оскільки книга О. Сабов базується на працях Ю. Жатко-

вича, Т. Легоцького, А. Годинки та І. Семана, у публікації подані біографії цих вчених, а також рецензія головного редактора журналу «Подкарпатська Русь» П. Яцка на книгу О. Сабов (1926 р.) і реферат книги О. Сабов українською мовою, а в додатку – текст книги О. Сабов угорською мовою, вперше після 1913 р. перевиданий О. Мазурком репринтним способом. Зауважимо, що всьому переліченому передують ґрунтовна (однак не бездоганна!) авторська «Передмова» (С. 5-31), до якої в основному й будемо звертатися.

Як колишній однокурсник О. Мазурка, хотів би схвально зацитувати його щире посвяту:

«Світлій пам'яті Л. А. Коваленка (1907-1984), доктора історичних наук, професора, Людини і Педагога вищої школи від Бога, кумира істориків-шістдесятників УЖДУ, який вчив нас не тільки професії, але й життєвій мудрості. Приємно, коли учні не забувають своїх учителів.

